

Емпатийни тенденции в българското общество през последните години

Светломир Пенев

Trends for development of empathy in Bulgarian society: A study of empathy in individuals of different ages in Bulgaria. The highest is empathy to peers of less-to the elderly, and the small-to children. Total picture of the distribution of empathy and unempathy and trends in the decisions of the test shows the prevalence of empathy to unempathy solutions.

Key words: Empathy, society, Bulgaria.

ВЪВЕДЕНИЕ

Емпатията е свойство на човешката личност, което има важна роля за социалния климат в обществото. Социум, състоящ се предимно от членове с висока степен на емпатийност, следва да се характеризира с благоприятен тип отношения, съчувствие, доброжелателност и взаимно разбиране. В такова общество и педагогическата дейност ще протича в обстановка на взаимно разбиране между възрастните-възпитатели (родители, учители и др.) и децата. Такава обстановка би съдействала за педагогическото формиране на демократичен тип личности – отворени към другите, толерантни и тактични.

Липсата на емпатия се приема като предпоставка за груби и бездушни отношения, тъй като хората не вникват взаимно в преживяванията си, не се интересуват от психичното състояние на другите, което особено рефлектира върху отношенията, при които има зависимост между единия и другия партньор. Онзи, който има доминираща позиция, ще постъпва по свое собствено желание, без да се съобразява с това, какви преживявания предизвикват неговите действия у доминирания (детето, ученикът).

ИЗЛОЖЕНИЕ

Ръководени от тези съображения, се постаряхме да проучим равнището на емпатийност в производни извадки от населението през 2009 и 2010 г. Проучването бе извършено помощта на проблемно-ситуативен тест, състоящ се от три случки, в които има заложили конфликтни ситуации в отношението “възрастен – деца”, “възрастник-възрастник” и “млад човек-възрастен човек. Този тест е бил използван и по-рано, но само за изследване на студенти, което не даваше възможност за общовалидни изводи.

През 2009 и 2010 г. извадката бе съставена по принципа на случайния подбор, като бяха включени хора от различни възрасти и социално положение. През 2009 бяха изследвани 143 души, а през 2010-73 или общо 216 души.

Предвижда се тези изследвания да продължат, докато числеността на извадката достигне 500 души, което, според статистическите изчисления, е представително за производна съвкупност.

Получени бяха следните резултати:

Таблица 1 Разпределение на продълженията по случка А – 2009 г.

Случка А		
А	Брой	Отн. дял
Е	45	31%
Н	93	65%
неопр.	5	3%
Общо изследвани	143	100,00%

Както се вижда, неемпатийните продължения тук са два пъти повече от емпатийните. В извадката от 2009 г. емпатията към деца е изразена сравнително слабо. Това може да бъде обяснено с голямата разлика в личностните особености на децата (в нашия пример – трети клас, следователно 9-10 годишни), и тези на възрастните. Това се отнася и за сравнително младите хора в извадката (20-25г.), където също има голям брой неемпатийни продължения.

Таблица 2 Разпределение на продълженията по случая Б- 2009 г.

Случка Б		
Б	Брой	Отн. дял
Е	81	56,64%
Н	53	37,06%
неопр.	9	6,29%
Общо	143	100,00%

При случката, разкриваща емпатията към връстниците, емпатийните продължения са повече от половината. Това показва, че този вид емпатия е много по-силно изразен, отколкото емпатията към децата. Това е естествено, като се има предвид, че връстниците са обикновено хора в еднакво социално положение и еднакви възрастови особености на личността, което е предпоставка за по-добро живяване в душевното състояние на другите.

Таблица 3 Разпределение на продълженията по случая В-2009 г.

Случка В		
В	Брой	Отн. дял
Е	86	60,14%
Н	33	23,08%
неопр.	24	16,78%
Общо	143	100,00%

При тази случка се срещат най-голям брой емпатийни продължения. В същото време, тук е най-голям и делът на неопределените продължения. Неемпатийните решения на казуса са по-малко от една четвърт. От това следва, че емпатията към по-възрастни хора е най-силно изявена, в сравнение с тази към децата и връстниците.

Това е интересен резултат, който може да има различни обяснения. Като един фактор, влияещ върху това разпределение на отговорите може да се приеме обстоятелството, че в изследваната извадка има лица на възраст над 40 г. дори и до 70 г., за които възрастните родители на Виолета от случката са почти връстници. Освен това, самата случка предполага различно тълкуване и оттам – различни личностни позиции към участниците в нея.

Така например, някои от изследваните приемат желанието на Виолета за естествено, понеже те намират материалното възнаграждение като естествено за отличен успех, докато други приемат, че такова възнаграждаване е неправилно. Трети приемат различни варианти на компромисно споразумение между студентката и нейните родители, които се приемат също като емпатийни продължения.

Може да се предполага, че тук влияе и присъщата, все още, за личностната психика на редица хора от нашето общество, патриархалност. Родителят трябва да решава какво ще става в семейството, дори когато детето е вече възрастен човек.

Таблица № 4

Всички случки 2009 общо		
	Брой	Отн. дял
Е	212	49,42%
Н	179	41,72%
неопр.	38	8,86%
Общо	429	100,00%

Общото разпределение на продълженията по трите случки за 2009 г. показва близки стойности на емпатийните и неемпатийните продължения, с лек превес на емпатийните, което очевидно се дължи на случки Б и В. Би могло да се приеме, че това е нормално разпределение на тенденциите за емпатийно отношение.

Таблица №5 – Резултати от сравнението между отговорите по трите случки – 2009 г.

Сравнение А-Б		Сравнение А-В		Сравнение Б-В	
хи-кв.емп.	47,9664574	хи-кв.емп.	143,6790924	Хи-кв.емп.	143,6790924
степени на свобода	2	степени на свобода	2	степени на свобода	2
хи-кв. крит	5.991	хи-кв. крит	5.991	Хи-кв. крит	5.991
Различие	Значимо	Различие	Значимо	Различие	значимо

Проверката на статистическата значимост на различията дава възможност за обективно потвърждаване на различието, без влияние на субективни фактори. Подбран беше методът χ^2 , който най-добре отговаря на характера на сравняваните данни. [2, с.182 и сл.]

От извършеното сравнение се вижда, че между извадките от резултати по случки А, Б и В действително съществува значимо (неслучайно) различие, така че действително можем да твърдим, че степента на емпатийност в отношението деца-възрастни е най-малка, съществено по-голяма е тази в отношението връстник към връстник и най-висока в отношението към по-възрастен човек.

Таблица № 6-Разпределение на продълженията по случка А-2010

СлучкаА	Брой	Отн. дял
Е	31	41,89%
Н	39	52,70%
неопр.	4	5,41%
Общо	74	100,00%

От данните за 2010 година виждаме, че по случка А също има превес на неемпатийните продължения, но тя е по-слабо изразена, отколкото в данните от 2009 г. Броят на неопределените продължения е малък.

Таблица №7 – Разпределение на продълженията по случка Б – 2010 г.

Случка Б	Брой	Отн. дял
Е	41	56,94%
Н	26	36,11%
неопр.	5	6,94%
Общо	72	100,00%

При случка Б има ясно изразено преобладаване на емпатийните продължения, подобно на това през 2009 г.

Таблица №8- Разпределение на продълженията по случка В-2010 г.

Случка В	Брой	Отн. дял
Е	37	50,68%
Н	18	24,66%
Неопр	18	24,66%
Общо	73	100,00%

При случка В емпатийните продължения решително преобладават, а делът на неемпатийните и неопределените е равен. Тук отново се потвърждава тенденцията, емпатията към по-възрастните да бъде най-силно изразена.

Бе извършено сравнение между отделните случки за 2010 г., също по метода χ^2 .

Таблица №9

равнение А-В 2010	
хи-кв.емп.	9,1390247
степени на свобода	2
хи-кв.крит	5.991
Различие	Значимо

Сравнение А-В 2010	
Хи-кв.емп.	13,3768768
Степени на свобода	2
Хи-кв.крит	5.991
Различие	Значимо

Сравнение Б-В 2010	
хи-кв.емп.	13,3768768
степени на свобода	2
хи-кв.крит	5.991
Различие	Значимо

Както се вижда, между разпределенията по трите случки съществува значимо различие. Въз основа на това, следва да се приеме, че между степента на проява на емпатийност между отношението към деца и връстници съществува различие, както и между емпатийността към връстници и по-възрастни.

При това, най-висока е емпатийността към връстниците, по-малка- към по-възрастните, а най-малка- към децата.

В това отношение съществува разлика между разпределенията от 2009 и 2010 г.

С цел да бъде изяснено по-добре съотношението между отделните типове продължения в двете извадки, бе извършено сравнения между разпределенията по отделните случки през 2009 и 2010 г.

Таблица №10, Сравнения между отделните продължения по случка А 2009-2010 г.

Сравнение по А		
хи-кв.емп.		81,3418121
степени на свобода		2
хи-кв.крит		5.991
Различие		Значимо

Между разпределенията по случка А между двете извадки има съществено различие, като по-висок относителен дял емпатийните продължения имат в извадката от 2010 г (41,89% срещу 31 за 2009 г.)

Таблица №11 Сравнения между отделните продължения по случка Б 2009-2010 г.

Сравнение по Б		
хи-кв.емп.		35,2855797
степени на свобода		2
хи-кв.крит		5.991
Различие		Значимо

Както се вижда, и тук има значимо различие, като по-високите стойности принадлежат на извадката от 2009 г.

Таблица №12 Сравнения между отделните продължения по случка В 2009-2010 г.

Сравнение по В		
хи-кв.емп.		79,39189
степени на свобода		2
хи-кв.крит		5.991
Различие		Значимо

Тук различието е значимо, като по-високите стойности са в извадката от 2009 г.

От статистическия анализ следва, че степента на емпатийност в отношението към деца се е увеличила за периода 2009-2010 гг., емпатийността в отношението към връстници и по-възрастни се е понижала за същия период.

С оглед на по-пълното изясняване на динамиката на емпатийността, бе извършено сравнение между сумираните резултати по трите случки в двете изследвани групи.

Таблица № 13 Сумирани продължения по всички случаи 2009-2010 г.

Сумирани резултати от 2009 г.		
	Брой	Отн. дял
Е	212	49,42%
Н	179	41,72%
неопр.	38	8,86%
Общо	429	100,00%

Сумирани резултати от 2010г.		
	Брой	Отн. дял
Е	109	49,77%
Н	83	37,90%
Неопр	27	12,33%
Общо	219	100,00%

Таблица №14- Сравнение между разпределенията по трите случаи- 2009-2010 г.

Сравнение общо 2009-2010	
хи-кв.емп.	212,8479
степени на свобода	2
хи-кв. крит	5.991
Различие	Значимо

Тук различието също е значимо, като по-високите стойности на емпатийните продължения са в извадката от 2010 г. От това следва, че общо степента на емпатийност се е повишила в изследвания период.

Изследваните зависимости показват няколко тенденции:

емпатията на изследваните лица е най-слабо изразена по отношение на децата. Това е педагогически неблагоприятно, защото е предпоставка за недобро вникване на възрастните – родители и учители- в особеностите на детската личност и възникване на смислова бариера между поколенията.

- най-силно е изразена емпатията в отношенията към връстници, което е естествено. Това посочва голямата роля на общуването в социалната среда на връстниците за формиране на личността, което е по-силен въздействащ фактор в сравнение с възпитателното въздействие на възрастните. Този извод подчертава необходимостта да бъде подбирана средата на общуване на децата и юношите, които следва да се счита за съществена част на възпитанието изобщо.

Значителна се очертава и степента на емпатия към по-възрастните. Това води до извода, че родителите имат сериозни възпитателни възможности, ако поставят отношенията с децата си на основата на взаимно разбирателство и доверие, което стимулира емпатийността и подпомага изграждането на доверие и "педагогическо сътрудничество" във възпитателните отношения.

Общата картина на разпределение на емпатийните и неемпатийните тенденции в решенията на теста показва преобладаване на емпатийните спрямо неемпатийните. Това личи най-добре в общо сумираните резултати. То, обаче, е слабо изразено, особено ако се вземе предвид и наличието на неопределени

решения. (8,86% през 2009; 12,33% през 2010)Така общият дял на неемпатийните и неопределените решения надхвърля този на емпатийните.(50,58%за 2009 г и 50,23% - за 2010).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на това, картината на емпатийността се очертава, общо взето, неблагоприятна. Делът на емпатийните решения е недостатъчно висок. В нашето общество все още е в сила тенденцията към неразбиране на другия, трудно вникване в състоянието му, недостатъчно разбиране на чуждите преживявания, недостатъчно високо съчувствие. Всичко това е неблагоприятна предпоставка за развитие на педагогически отношения от демократичен тип и създаване на благоприятна социална атмосфера за изграждане на типа човек-гражданин на демократичното общество.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Клаус, Ебнер Основи на статистиката за психолози, социолози и педагози, С. Народна просвета, 1974.

За контакти:

Доц. д-р Светломир Пенев, Катедра „Педагогика, психология и история“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел: 087718981, e-mail: penew@abv.bg

Докладът е рецензиран.